A jelen pedagógusai az oktatás jövőjében

A 21. század gyermeke számára ma már alapvető szükségletnek mondható a digitális eszközök világában való jártasság, és azok mindennapos használata. Míg ez a gyermekek számára egyfajta evidenciát jelent – hiszen ebbe a digitálisan fejlett világba születtek – addig a felnőttek számára sok esetben még mindig gondot okoz a digitális eszközök használata. A digitális generáció nyelvezetéhez, viselkedéséhez, attitűdjeihez való alkalmazkodás, ezen új motívumok elfogadása – a generációs különbségekből adódóan – gyakran megterheli a felnőtt-gyermek kapcsolatokat. E jelenség napjaink gyakori témája, és egyik „háborús frontja" az iskolában húzódik. Felmerülhet a kérdés, hogy pontosan hogyan is jelennek meg ezek a jelenségek az iskolában? Mennyire lépett ez, a rendkívüli fontossággal bíró szocializációs közeg a modernizáció új lépcsőfokára, és mi történik a benne tevékenykedő főszereplőkkel: a diákokkal és tanáraikkal?

Buda András *IKT és oktatás* című könyve, az említett szereplők viszonyulására fókuszál, a jelen és jövő pedagógusainak info-kommunikációs technológiákhoz (IKT) kapcsolódó kompetenciáját és az új eszközök adaptálásának lehetőségeit, nehézségeit vizsgálja. Elég csupán a könyvet a kezünkbe fognunk, vagy csak a borítójára vetnünk egy pillantást, hogy érzékeljük a fennálló problémákat, és meg is értsük a kutatás relevanciáját, értékét és szükségszerűségét. A generációs különbség egyre nagyobb szakadékká válhat, és az iskola fő funkciója – ami a tudás átadását képezi – sérülhet az által, ha a résztvevők nem együtt dolgoznak, hanem egymás mellett. Így a könyv címe is sokat sejtetővé válik, hiszen nem pusztán az IKT és az oktatás viszonyának, minőségének megítélését feltételezi, hanem előre is utal arra az alapvető problémára, befolyásolja a tanár-diák kapcsolatok modern viszonylatait is. A pedagógusok megváltozott helyzetének vizsgálata, elsősorban a tanárok IKT-eszközökkel kapcsolatos attitűdjeit szemrevételezi, és elsődleges célja, hogy feltérképezze, mely tényezők határozzák meg az új technológiák oktatásba való involválásának elutasító vagy szorgalmazó faktorait. A szerző a könyvet három nagy egységre osztotta. Az első részben általánosságban olvashatunk a megváltozott állapotokról, találkozhatunk az új pedagógus nemzedék tanítási attitűdjeinek leírásával, vagy fogalmak értelmezésével a digitális remetétől egészen a digitális honfoglaló kifejezésekig. Itt jelennek meg a nemzetközi vizsgálatok, például a TALIS eredményei, melyek az IKT felhasználási lehetőségeit részletezik, és alapot nyújtanak a mélyebb megértéshez. A következő két egység a debreceni tanárok attitűdjeiről nyújt képet, illetve a magyarországi helyzetet általában is körbejárja. A longitudinális vizsgálat, mely 2006 óta folyamatosan tart, egy nagy és komplex képet nyújt a közoktatás IKT felszereltségéről, gyarapodásáról, és külön hangsúlyt fordít a tanárok attitűdjeinek, fejlődésének feltárására is.

A generációs különbségek alapvető problematikája egyértelmű lehet mindenki számára, hiszen nemcsak az oktatás szintjén találkozhatunk vele, hanem jelentkezik a társadalmi élet minden területén. Ha a digitális irányultságot vesszük alapul, a szerző kiemeli Prensky munkásságát, aki az iskola szereplőit digitá-

lis őslakosokra és digitális bevándorlókra osztotta. Azonban Budánál nem ilyen fekete-fehér a kép, attitűdbeli eltéréseik, alapvető jellegzetességeik alapján elemezi a szereplők két másik csoportját: a digitális telepesek és digitális nomádok körét. A két csoport tekintetében a szerző kiemeli a kardinális különbséget, ami az információ megszerzésének és szelektálásának gyorsasága. Ha a digitális nomádokról beszélünk, megjelennek a hagyományos motívumok, mint a könyvek felé fordulás, az online felületek pusztán csak kiegészítő funkciót látnak el, és ha erre a terepre is tévednek, ragaszkodnak a jól megszokott programokhoz, és kevés időt töltenek online felületeken.

A digitális telepeseket tehát a gyorsaságra törekvés hajtja, azonban a szerző felhívja a figyelmet arra, hogy az információgyűjtés során sokszor abba a hibába esnek, hogy pusztán egy felületet használnak, és a sok változatos inger hatására, gyakran eltérnek az eredeti céltól. Példaként a gyakran emlegetett interaktív tábla használatát hozza fel, ami egy digitális nomád számára újabb nehéz alkalmazkodási pontot jelent, míg egy digitális telepes számára fejlődésre ösztönző kihívásként értelmezhető.

Az iskolai szereplők, esetünkben most a két tanárcsoport között az IKT órai alkalmazásának módjai között is erős különbségeket találunk. A digitális telepesek több alkalmazást is használnak, amikor lehetőségük van rá, és ha az órák keretei lehetővé teszik, videókkal, képekkel színesített szemléltető prezentációkat alkalmaznak. Ezek a módszerek megkönnyítik a gyerekek figyelmének fenntartását és fokozását, az adott generáció nyelvezetét képviselik, így lehetővé teszik a hatékonyabb információáramlást. Egy digitális nomád ennél sokkal statikusabb, kevésbé szereti az ilyen időigényességet, és kissé szoronganak is ezektől a módszerektől, sokszor nem érzik magukat elég kompetensnek, ami az eltérő háttérismeretből eredhet. Buda azonban kiemel egy fontos tényt: a Prensky-féle életkor vagy generációs különbség alapján felállított megkülönböztetés nem feltétlenül helytálló, hiszen ahogy nem minden idősebb tanár zárkózik el a digitális eszközhasználattól, úgy az sem biztos, hogy minden diák digitális őslakos. A korábban homogénnek tartott csoportokat szükséges lehet differenciálni, új felosztást alkotni, aminek alapja a digitális technológiák használatának minőségi faktorai lehetnek. A kompetenciák alapján tehát elkülöníthető a digitális remeték, felfedezők, nomádok, vándorlók, telepesek és honfoglalók csoportja.

A digitális remeték képezik a fejlettség alsó fokát: nem rendelkeznek számítógéppel, internethozzáféréssel, és a munkahelyükön sem használják a meglévő digitális feltételeket. Míg a másik véglet – a digitális honfoglalók csoportja – számára csupán az internet jelenti az egyetlen információforrást, szinte állandóan online felületen tevékenykednek a legváltozatosabb eszközökkel, és digitális énjükön keresztül is tartják a kapcsolatot a világgal. A tanárok tekintetében a csoporttagok vegyesen eloszlanak minden kategória között. Az oktatás digitalizáltságának – az e-naplónak, interaktív tábláknak, a szülő-tanár kapcsolattartás felgyorsult igényének – köszönhetően a digitális remeték aránya igen alacsony a pedagógusok körében. Azonban ilyen mértékű azon tanárok aránya is, akik a digitális honfoglalók körébe tartoznak. A digitális telepesek csoportja képviselteti magát jelenleg a legnagyobb számban az oktatásban. A tanárok érzik a változás szükségességét, de nagy a bizonytalanságérzet, ami elsősorban a tanári tekintélyre, tudásra vonatkozik, és a tanári szerepek újraértelmezése krízispontot jelent a gyakorló pedagógusoknak.

Ha a magyarországi adatokat összehasonlítjuk az európai átlaggal, jól érzékelhető, hogy mekkora a lemaradás. A magyar diákok átlagosan 11%-ának, míg az európai tanulók 61%-ának van lehetősége elektronikus tanulási környezetben tevékenykedni az iskolában.

Tehát az oktatás fejlesztésével adott lenne a tanároknak az együttfejlődés lehe-

tősége, nem arról van szó tehát, hogy a pedagógusokat bedobnák a mély vízbe. Az adatbázisok, feladatbankok, szemléltető anyagok széles tárháza áll rendelkezésre, melyekhez fejlesztő oktatóvideókat, szoftvereket is segítségül hívhatnak a pedagógusok. Ha a digitális eszközök, programok minőségi és oktatási kontextusba való illeszthetőségét és helyes mértékét megtalálnák a tanárok, lehetőség adódna a tanulói környezet megreformálására, ami nem kizárólag a diákokhoz vinné közelebb a tanulást, hanem a pedagógusok dolga is könnyebbé válhatna.

A kötetben ismertetett esettanulmányok a debreceni általános és középiskolás tanárok IKT-kompetencia felmérésének eredményeit tükrözik, melyek a digitális eszközhasználatra, informatikai ismereteikre és ezek tanórán való felhasználására vonatkoztak. Az eredmények erős kettősséget tükröznek. A megkérdezettek többsége nem tartja magát a hagyományos kréta-tábla-könyv hívének, azonban a gyakorlatukra irányuló kérdésekből nyert adatok nem ezt bizonyítják. A tanárok körében az IKT-eszközök használata nem jellemző – és ennek nem oka a rosszul felszerelt iskola, hiszen saját elmondásuk szerint nagyon sok intézmény eszközháttere megfelelően biztosított – miközben a tanárok többségét (78%) érdeklik a technológiai újítások, és 41%-uk jól is kezeli az eszközöket.

Az eszközhasználat alapján Buda öt pedagógustípust különít el. Az első csoport az IKT-pedagógusok csoportja, akik rendszeresen alkalmazzák ezen eszközöket. A második a nyomtatott, harmadik az audio, a negyedik a hagyományos tanárok csoportja. Az utóbbiba tartozók a kréta-tábla-könyv hármasára esküdnek, ez alkotja pedagógiai repertoárjukat. Végül ötödik csoportként a vizuális eszközöket alkalmazókat különíti el. A módszertani tudást szemrevételezve elmondható, hogy ismét megfigyelhető egy kettősség. Leggyakoribb tudásforrás a pedagógustovábbképzés, illetve az önképzés. A tanárok többsége lazítás miatt használja az online felületeket, a tanórai szemléltetésre való felkészülés, információgyűjtés háttérbe szorul. A diákokkal való kapcsolat fenntartását, a minőségibb, szemléletesebb oktatás lehetőségét látják ezekben az eszközökben, azonban az aktuálisan, sokszor emlegetett problémák és hátrányok is megjelennek ezen eszközök kapcsán. Az időigényesség, a tanár-diák kapcsolat személytelenségének kiemelése, a kommunikációs képességek romlásától való félelem még mindig gátat, akadályt képez a pedagógusokban.

Azonban a minőségi fejlesztés, tudatos kompetenciafejlesztés tekintetében is van remény. A Debreceni Egyetem egyik EFOP-pályázatának célja a tanár szakos hallgatók kompetenciájának ilyen irányú fejlesztése, mely során az előadók több gyakorlatorientált problémakört járnak körbe, a digitális eszközök, programok sokoldalú és hatékony felhasználásának megtanítását tűzték ki alapvető célul.

A tanárok attitűdjeinek szemrevételezése során – mely kardinális befolyásoló tényezőnek tekinthető az IKT-eszközök hatékony iskolai használatát illetően –, kirajzolódik egy pozitív kép. Kiemelendő motívum a számítógéppel és technikai fejlődéssel megfogalmazott pozitív attitűd, illetve az önképzés lehetőségének felértékelődése. Az IKT-eszközök tanórai alkalmazásában leginkább a szemléltetés, az óra színesítése, a tanulók érdeklődésének felkeltése és motiválása jelenik meg.

Ebből is jól látható, hogy a diákokkal való közös hang megtalálása, a közös nyelvezet elsajátítása és kialakítása ösztönző a tanárok számára, és ehhez megfelelő eszköznek találják az IKT-eszközök bevonását. Az előnyöket taglaló válaszok között megjelent a tanulói oldal is. A szerző fontosnak tartja elkülöníteni és kiemelni ezeket, hiszen a diákok passzív befogadóból aktív, tevékeny résztvevővé válnak, és számukra már alapvető lételem a modern technika. Ezért nem szabad kihasználatlanul hagyni ezt a terepet és az ilyen irányú érdeklődést. Mindezen előnyök mellett megjelenik a gyorsaság, a kapcsolattartás és az adminisztrációs feladatok lebonyolításának egyszerűsítése

is. Azonban negatív tényezők is fellelhetőek a tanárok válaszaiban, úgymint az időigényesség, a személytelenség, a romló kommunikációs és kognitív készségek, és anyagi vonzatú problémák is, például az eszközök finanszírozása, technikai feltételek, adottságok megléte.

Összességében pozitív kép tárul a szemünk elé a pedagógusok attitűdjeit illetően, hiszen a tanárok értékelik az új eszközöket, érdeklődnek is irántuk, számos előnyét látják oktatásba való integrálásuknak. A minőségi oktatás érdekében tehát célként jelölhető meg annak elérése, hogy ezen eszközöket bátran, a tanulási helyzeteknek megfelelően, mértékkel, de hasznosan legyenek képesek felhasználni, hiszen a klasszikus tábla-kréta-könyv módszer dominál még a „felvilágosultabb" tanárok esetében is.

A 2016-os felmérés eredményei szerint már jóval nagyobb magabiztosság, felkészültség figyelhető meg, és a számítógép kezelése is javulást mutat a debreceni pedagógusok körében. A hagyományos módszerek folyamatosan háttérbe szorulni látszanak, de még mindig erőteljesen fellelhetőek. Legnagyobb térhódításnak talán az internet örülhet, hiszen az órára való felkészülésben és tanórai alkalmazásban is erőteljesen előretört a 2006-os adatokhoz képest. Az önképzés jelenti a legnagyobb tudásforrást, nagy érdeklődés és pozitív attitűd jellemző a digitális eszközökkel és programokkal szemben, de még mindig jelen vannak a klasszikus módszerek. Ugyanakkor egyre nagyobb intenzitással és magabiztossággal nő a digitális eszközök gyakorlati használata. A felszereltség, az eszközök minőségének és mennyiségének mibenléte kardinális motívum, hiszen még mindig nem elegendőek a rendelkezésre álló eszközök.

Összességében a kötet igen sokrétű kérdéskört érint. A bemutatott vizsgálat nem csupán a rendelkezésre álló eszközökkel kapcsolatos viszonyulásokat tárta fel, hanem a belső tényezőket és olyan technológiákkal való viszonyokat is, amelyek még nem jellemzik minden magyarországi iskola digitális repertoárját. A jövő megkerülhetetlen motívuma az új, fejlett technológiák integrálása az intézményesült oktatás életébe, ami alapvetően befolyásolja az iskolák jövőjét és a tanárdiák kapcsolatot. A digitális technológiák bevonódása által módosulnak a szerepek, szükséges újraértelmezni a tanulási folyamat fogalmát és a megváltozott tanárszerep mibenlétét. Mindez nehézségeket ró a gyakorló pedagógusokra: a félelmek kezelése, a magabiztos IKT-eszközhasználat kérdésköre a modern oktatás egyik központi kérdése. Buda felhívja a figyelmet arra, hogy a jövő nemzedék kinevelése lehet egy kulcs a fejlődéshez, valamint a viszonyulások feltérképezése, hiszen nem az életkor lesz a legnagyobb hátráltató tényező. A könyv egyik fő üzenete gyakorló és a jövőbeli tanárok számára az, hogy az IKT a jövő, ami nem egy szükséges rossz, hanem egy lehetőség arra, hogy a korábban fémjelzett csoportok kissé közeledjenek egymás felé, és a pedagógusok minőségi módon tegyék meg azt, amiért ezt a hivatást választották: *„a jelenben felkészíteni diákjaikat a jövő kihívásaira."*

Buda András (2017). *IKT és oktatás – Együtt vagy egymás mellett.* Szeged: Belvedere Meridionale, Szeged.

Fehérvári Brigitta

Debreceni Egyetem,
Bölcsészettudományi Kar

Neveléstudományi MA